

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

COUNCIL OF EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

HODNOTENIE SPOLOČNÉHO PROGRAMU RADY EURÓPY A EURÓPSKEJ ÚNIE „ROMED”

PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA ŽIAR NAD HRONOM

creda consulting
Creative Development Alternatives

bl & meyer
& sanz European value(s)

ROMED
Médiation pour les Roms
Mediation for Roma

SLOVENSKÁ REPUBLIKA, Žiar nad Hronom

Žiar nad Hronom je príkladom toho, ako sa dobrý nápad (spájanie zainteresovaných strán na miestnej úrovni prostredníctvom komunitných akčných skupín – KAS – s cieľom dosiahnuť pokrok v integrácii Rómov) môže minúť účinkom, ak nezohľadňuje zložitú realitu priamo v teréne. Ukazuje, že je nereálne očakávať okamžité zlepšenie v komunitách, ktoré sú vystavené kombinácii navzájom sa posilňujúcich faktorov, ako sú nevysporiadané pozemky, nezamestnanosť a marginalizácia, predsudky voči Rómom, slabý mimovládny sektor a nedostatok finančných prostriedkov. V takejto situácii by založenie KAS a vypracovanie spoločného akčného plánu mohlo byť iba akýmsi „zaškrtnutím položky“ v zozname požiadaviek darcov. Mohlo by to u ľudí vzbudiť isté očakávania, ale keby sa takéto plány nestali súčasťou komplexných integrovaných prístupov koordinovaných s národnými stratégiami integrácie Rómov, a neboli by na ne vyčlenené primerané zdroje, v dlhodobom meradle by to mohlo viesť k strate motivácie.

Kontext: problémy a príležitosti

Žiar nad Hronom, stredne veľké mesto v banskobystričskom regióne, má približne 20 000 obyvateľov. V sčítaní obyvateľstva z roku 2011 sa 2,84 % z nich prihlásilo k rómskej národnosti (v roku 2001 to bolo 1,94 %). Podľa expertov je však počet Rómov vyšší, pretože mnohí z nich svoju rómsku etnicitu neuvádzajú. V spoločnom akčnom pláne sa uvádza „1 600 zaznamenaných Rómov“, ale nespresňuje sa, na základe akých kritérií sa robil tento „zoznam“. Väčšinou sú rozptýlení (začlenení medzi obyvateľstvo mesta). Najmarginalizovanejší Rómovia žijú v segregovanej osade „Kortina“ na okraji mesta.

Osada Kortina vznikla v roku 2007, keď sa obec rozhodla privatizovať ubytovňu, v ktorej žilo niekoľko rómskych rodín. Niektoré z nich si riadne neplatili nájomné a robili obci problémy. Keď sa objavil investor, ktorý prejavil záujem o budovu, vedenie mesta sa rozhodlo, že privatizáciou ubytovne by sa mohlo elegantne „zbaviť“ problémov súvisiacich s Rómami. Ubytovňa bola predaná a nový majiteľ vystaňoval všetky rodiny, platičov aj neplatičov, v rozpore s existujúcimi právnymi predpismi o nútenom vystaňovaní, ktoré ustanovujú povinnosť poskytnúť náhradné ubytovanie.

Rómovia, z ktorých sa tak zo dňa na deň stali bezdomovci, sa nelegálne usadili v okrajovej časti mesta, kde sa nachádzali záhrady a záhradné chatky. Počet nelegálne usadených rodín narástol z dvoch na dnešných 85 rodín a počet bývajúcich sa odhaduje na 400. Oblasť nie je vhodná na trvalé bývanie. Nemá prívod vody ani kanalizáciu. V územnom pláne sú tieto pozemky označené buď ako „záhrady“ alebo „les“, pričom na oboje sa vzťahujú obmedzené stavebné práva.

Miestni obyvatelia chodia na vodu do studničky vzdalenej 350-400 metrov. Podľa analýzy situácie v spoločnom akčnom pláne má prístup k elektrickej energii iba desať rodín, hoci je zrejme, že pripojené sú všetky chatrče. Spotrebovanú elektrickú energiu meria spoločný elektromer a splatná suma sa rovnomerne rozdeľuje medzi užívateľov. Opäť platí, že niektorí platia, iní nie. Keďže pre nezaplatené faktúry mesto niekedy vypína prívod elektriny, niektorí obyvatelia si inštalujú vlastné generátory, aby sa oddelili a osamostatnili od mestských elektrických rozvodov.

Obyvatelia Kortiny sú vystavení každodenným predsudkom, ako keby sa boli sami dobrovoľne rozhodli pre život v takýchto podmienkach. Mnohí ľudia naďalej zastávajú postoj, že „tých Cigánov sa treba zbaviť“. Postoje sa začali meniť až pred tromi rokmi, keď v rómskej miestnej časti prepukla epidémia hepatitídy, a do istej miery sa začalo podporovať riešenie problému priamo na mieste. Určite by pomohol silnejší miestny aktivizmus, ale podľa rozhovorov s miestnymi aktérmi žiadne silné a vplyvné mimovládne organizácie „nepracujú v meste a pre mesto“. V rómskej komunite žijúcej na Kortine existujúce aktívne mimovládne organizácie (vrátane národnej podpornej organizácie ŠKOLA programu ROMACT) nepôsobia a svoje projekty väčšinou zameriavajú mimo mesta.

Komunitná akčná skupina (KAS)

Komunitná akčná skupina (KAS) vznikla začiatkom roka 2014 za pomoci národnej koordinátorky Ingrid Kosovej. Tvorili ju štyri sociálne pracovníčky (Rómky), jedna zdravotná asistentka a traja aktivisti z osady (rómski muži). KAS zasadala niekoľkokrát. Stanovila si krátkodobé aj dlhodobé ciele a s podporou vedúcej odboru starostlivosti o obyvateľa na mestskom úrade Ing. Minárovej a jej kolegov vypracovala akčný plán. Plán obsahuje štyri „bezprostredné“ a päť „dlhodobých“ priorít. K bezprostredným prioritám patria problémy prístupu k zásobovaniu vodou, prístupu k elektrickej energii, „skutočnosť, že rómske deti sa nemôžu hrať na ihrisku majority“ a „slabé hygienické návyky detí nastupujúcich do nultého ročníka“.

Krátkodobé ciele zahŕňajú zámer premiestniť komunitné centrum, v súčasnosti sa nachádzajúce v meste, do segregovanej osady (s argumentom „aby bolo blízko ku komunite“) a umiestniť ho do „kontajnerového domu“.¹ K prioritám patrilo aj zriadenie detského ihriska v osade. Ďalším spoločným cieľom KAS a zástupcov odboru starostlivosti o obyvateľa bolo zlepšiť „hygienické podmienky“ obyvateľov osady zriadením „hygienického strediska“ (stanice osobnej hygieny) (verejné sprchy a práčky, aj priamo v osade, s odhadovanými nákladmi vo výške 9 000 EUR).

Keď v apríli 2016 hodnotiteľ navštívil projekt, komunitné centrum bolo stále na pôvodnom mieste v strede mesta a nebolo vybudované žiadne detské ihrisko.

Neexistovala ani „hygienická stanica“. Spoločný akčný plán naznačuje, prečo. Pre všetky štyri bezprostredné priority boli stanovené „opatrenia“ na ich realizáciu; pri troch z nich sa však v zátvorkách uvádza, že realizácia je „podmienená vysporiadaním pozemkov“. Súčasná klasifikácia pozemkov (ako záhrady a lesy) neumožňuje žiadnu výstavbu ani budovanie permanentnej infraštruktúry (vodovod, kanalizácia).

Dnes už KAS neexistuje. Niekoľko aktívnych členov sa naďalej samostatne snaží dosiahnuť zlepšenie podmienok v komunite. Jedným z nich je Michal Choler, bývalý člen akčnej skupiny rómskej komunity. Býval v ubytovni a pravidelne platil nájomné, ale jeho rodina bola vyst'ahovaná spolu s ostatnými. Michal sníva o tom, že jedného dňa príde domov a otočí kohútikom, z ktorého potečie voda. Má tiež víziu, že obec zriadi centrálny vodovod, ku ktorému si každá rodina „na vlastný účet a vlastnou prácou“ zriadi prípojku. Pripúšťa, že vzťahy v lokalite sú napäté, a každý sa jednotlivito snaží zlepšiť svoju situáciu.

Podľa Ingrid Kosovej je jedným z dôvodov týchto individuálnych záchranných stratégií strata motivácie. KAS navodila očakávania a keď sa vlastne nič neurobilo, ľudia zostali ešte frustrovanejší a strácali motiváciu. *„ROMED2 mi pripomína Dekádu rómskej inklúzie, ktorá bola takisto spojená s veľkými plánmi a vyvolala očakávania, ale keď neboli vyčlenené reálne finančné prostriedky, veľa sa toho neurobilo“.*

Interakcie medzi KAS a miestnou samosprávou

V roku 2015 mesto „zlepšilo“ prístup k studničke, keď cestu vyložilo kusmi starého asfaltu – zvyškami po výmene asfaltového makadamu v meste. Namiesto odvozu na skládku asfalt priviezli do osady, kde ho „použili“ na „opravu“ rozblatenej cesty.

Ingrid Kosová si spomína na množstvo stretnutí a diskusií s jednotlivými odbormi mestského zastupiteľstva. Ochota riešiť problémy existuje, ale nezdieľajú ju všetky odbory. Odbor starostlivosti o obyvateľa „táhá s nimi za rovnaký povraz“, ale ostatné odbory odkazujú na právne obmedzenia, ktoré im bránia konať. Pozitívnym smerom sa vyvíjal aj postoj primátora – na rozdiel od postojov verejnosti voči Rómom. Z dnešného pohľadu sa javí, že národný koordinátor mal vynaložiť väčšie úsilie na priamu prácu s jednotlivými členmi mestskej rady a presvedčiť ich, aby hlasovali za prijatie opatrení: *„Nestačí“*

---

¹ Majú to byť stavebnicové konštrukcie zostavené zo špeciálne vybavených kontajnerov. Každý kontajner predstavuje jednu miestnosť, ktorá je vybavená príslušným zariadením v závislosti od jej účelu.

mať len spoločný akčný plán – potrebný je komplexný integrovaný prístup k riešeniu problémov marginalizovaných Rómov. Treba naň vyčleniť primerané finančné prostriedky."

Vedúca odboru starostlivosti o obyvateľa na mestskom úrade pripúšťa, že väčšina obyvateľov Žiaru Rómov neakceptuje a takmer osem rokov potom, ako začala pracovať v tejto oblasti, sa stále stretáva so spoluobčanmi, ktorí sa jej pýtajú, „kedy dáte preč tých Cigánov?“. S uznaním hovorí o zanietenej práci miestnej terénnej sociálnej pracovníčky Adriany Šarköziovej a pripúšťa, že bez nej by nebol možný prístup do osady ani kontakty s rómskou komunitou, pričom „*namiesto zvýšenia bol počet terénnych sociálnych pracovníkov znížený na polovicu*“. Ing. Minárová tiež s poľutovaním konštatuje, že hoci v Žiari nad Hronom existujú aktívne mimovládne organizácie, tieto svoju činnosť zameriavajú iným smerom a nepracujú na zmene postojov voči Rómom v meste.

Výsledky a vplyvy v komunitách

V Žiari nad Hronom bola vytvorená KAS a bol vypracovaný spoločný akčný plán, v ktorom sa odrážali reálne problémy komunity žijúcej v osade na Kortine. Treba si však položiť otázku, akú praktickú hodnotu môže mať plán, ak neexistujú žiadne zákonné spôsoby na realizáciu jeho priorít? Na riešenie všetkých vzájomne prepojených výziev, ktorým čelí rómska komunita, je potrebný komplexný a integrovaný prístup a nie krátkodobé iniciatívy odtrhnuté od reality, ktoré v dlhodobom horizonte vedú iba k strate motivácie. Niet divu, že obe strany (ľudia z komunity aj príslušné inštitúcie) už stratili nadšenie, hoci každá z iných dôvodov.

Každý komplexný prístup si vyžaduje silné odhodlanie a zdroje. V Žiari nad Hronom chýba jedno i druhé. Mesto nepatrí medzi 150 prioritných obcí a očakáva sa nedostatok finančných zdrojov. Ďalšiu reálnu výzvu predstavujú protirómske nálady. Zdá sa, že miestne orgány reflektujú všeobecné nálady a všetkých Rómov (platičov aj neplatičov nájomného) spájajú pod jedného spoločného menovateľa. „Odpor majoritného obyvateľstva“ používajú aj niektorí členovia miestneho zastupiteľstva na zdôvodnenie svojej nečinnosti. Hoci je pravda, že od mesta nemožno očakávať, že zlegalizuje stavby na existujúcich pozemkoch, investície do sociálneho bývania sú úplne zákonnou (ale nevyužívanou) možnosťou.

Investovanie do dlhodobých riešení v segregovanej osade akou je Kortina (napríklad do vyhovujúceho prívodu vody a kanalizácie) si nielen vyžaduje obrovské finančné zdroje, ale je aj v rozpore s najnovšími pravidlami o používaní ESIF (štrukturálnych a investičných fondov EÚ), ktoré zakazujú pridelať finančné prostriedky na opatrenia posilňujúce alebo podporujúce segregáciu. Vybudovanie vodovodného a kanalizačného systému a jeho pripojenie na osadu by do tejto kategórie patrilo dokonca aj vtedy, keby došlo k vysporiadaniu pozemkov. Miestne zastupiteľstvo aj rómska komunita sa tak ocitli pred ťažkou voľbou medzi krátkodobým riešením naliehavých potrieb bez oprávnenia na pomoc z prostriedkov ESIF a nereálnym „integrovaným“ riešením. Výsledkom je stav, že rómska komunita nemá vyhliadku na žiadne trvalo udržateľné zlepšenie.

Ponaučenia pre budúcnosť

Program ROMED2 síce v Žiari nad Hronom nepriniesol hmatateľné výsledky priamo v teréne, ale vyplýva z neho rad dôležitých ponaučení. V prvom rade ukazuje, že je nereálne očakávať okamžité zlepšenie v lokalitách ako je Kortina, v ktorých pôsobí kombinácia faktorov, ako sú nevysporiadané pozemky, nezamestnanosť a marginalizácia, predsudky voči Rómom, slabý mimovládny sektor a nedostatok zdrojov. Samotné založenie KAS a vypracovanie plánu situáciu nezlepší. Pre vysoké očakávania by mohlo dokonca ešte prehĺbiť stratu motivácie. Ukazuje sa tiež, že šancu na úspech majú iba komplexné integrované prístupy, skordinované s národnými stratégiami, a tomu zodpovedajúce prídely finančných prostriedkov.

Po druhé, pri vykonávaní predpisov o nesegregačnom používaní prostriedkov z ESIF treba mať na pamäti reálnych ľudí. Výstavba segregovaných obcí za peniaze EÚ by sa samozrejme nemala povoliť, ale nemožno ani predstierať, že geto tu neexistuje – kým znova neprepukne epidémia hepatitídy. Alternatívnou možnosťou je riešiť naliehavé potreby na dočasnom základe, keby to bolo súčasťou komplexného integrovaného riešenia, alebo by to bolo podmienené existenciou takéhoto riešenia.

Po tretie, akýkoľvek krok porušujúci národné a medzinárodné právne záväzky (napríklad hromadné vyst'ahovanie bez poskytnutia náhradného ubytovania) je neprípustný. Má ešte závažnejšie a finančne náročné dôsledky.